

IRAQI
Academic Scientific Journals

العراقية
المجلات الأكاديمية العلمية

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)

Journal of Language Studies

Contents available at: <https://jls.tu.edu.iq/index.php/JLS>

A Study on Quotations of Name Compositions from The Quran in The Example of *The Mesîhî Divân*

Asst. Prof. Ibtisam Oraibi Abdullah*

Turkish Department, College of Languages, Baghdad University, Baghdad, Iraq

ibtisamuraibi@colang.uobaghdad.edu.iq

Received: 25/02/2026, Accepted: 05/04/2026, Online Published: 30/06/2026

Abstract

With the Turks embracing Islam in the ninth century, the Arabic alphabet, which was the basic script of Islamic civilization, became the written language of the Turks. The Arabic alphabet, which is the alphabet of the Holy Quran, was shaped by the influence of Arabic and Persian languages with the acceptance of Islam and was significantly reflected in Turkish works of the Islamic period. Classical Turkish literature, which covers the twelfth to nineteenth centuries, has a rich literary heritage shaped by the poems written by poets throughout the centuries. The Messiah, who is discussed in the study, is a poet who lived in the fifteenth century, during the reign of Bayezid II, which is considered as the development period of Classical Turkish literature. Although there is no clear date of birth in the sources, it is known that the poet was born in Pristina, came to

* **Corresponding Author:** Ibtisam Oraibi Abdullah, **Email:** ibtisamuraibi@colang.uobaghdad.edu.iq

Affiliation: Baghdad University – Iraq.

© This is an open access article under the CC by licenses <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Istanbul for a madrasah education and practiced calligraphy, and was the divan clerk of Ali Pasha, the grand vizier of the period. It is stated in the sources that Mesihî fell out of favor with Ali Pasha due to his indulgence in worldly pleasures and that he died in Bosnia after living a difficult, unprosperous life and having difficulty making ends meet. Mesihî used idioms and proverbs in his poems, observing the simple Turkish language. The themes that the poet, who mostly adopted a lyrical style in his poems, generally dealt with are identical to the themes of Divan poetry, namely lover-beloved, lover-beloved-rival. Although a particularly rhyming style of expression is striking in the poet's poems, it is seen that Mesihî's fondness for alcohol, entertainment and gatherings directly shed light on his lifestyle. In the Divan, where the Rindane expressions are included, Sufi discourses also appear. In the century in which Mesihî lived, literary activities rich in terms of Divan poetry were noticeable. Although Mesihî was not a poet who came to the forefront compared to other poets of his time, he was able to deliver three works to the present day. The poet, who remained loyal to tradition in the line of classical Turkish literature, has a Divan, Şehr-engîz and a letter work called Gül-i Sad-Berg. Compared to other poets of the period, Mesihî's Divan was not considered very voluminous and rich. There are five manuscript copies of the Divan and the first edition was published in 1995. The poet's Divan contains many quotations, analogies and reminders from the Quran. Thus, the poet expressed religious-mystical sayings from the Quran, the holy book of Islam, with Turkish, Arabic and Persian phrases. There are many references to surahs, verses and hadiths from the Quran. The aim of the study is to examine the Turkish, Persian and Arabic noun phrases quoted from the Quran in Mesihî's Divan. The noun phrases identified from Mesihî's Divan were classified according to their quotations. Mesihî's Divan was examined through a transcription study by Prof. Dr. Mine Mengi. Instead of Prof. Dr. Mine Mengi's work, Mesihî's Divan was directly taken as basis in the study. Mesihî's Divan consists of münacaat, kaside, terkib-i bend, Şehr-Engîz der Medh-i Cüvânân-ı Edirne, ghazal, kıt'a and mufred. All verse forms in the Divan were examined in terms of noun phrases. With this study, the names and noun combinations quoted from the Quran in the Divan of the fifteenth-century poet Mesihî have been illuminated in terms of Turkish, Persian and Arabic grammatical rules.

Keywords: 15th Century Divan Poetry, Noun Formation, Classical Turkish Literature, Holy Quran, Messianic Divan

دراسة تراكيب الاسماء المقتبسة من القرآن الكريم ديوان مسيحي انموذجاً

أ. م. ابتسام عربي عبد الله

قسم اللغة التركية، كلية اللغات، جامعة بغداد، بغداد، العراق

المستخلص

ان قبول الاتراك للإسلام في القرن التاسع عشر ادى الى اعتماد الابدجية العربية وهي الكتابة الاساسية للحضارة الاسلامية كلغة كتابة لديهم. وبما ان الابدجية العربية هي ابجدية القرآن الكريم فقد تشكلت مع تأثير اللغتين العربية والفارسية بعد اعتناق الاسلام وانعكس ذلك بشكل واضح في النتاجات الادبية التركية. ويمتد الادب التركي الكلاسيكي من القرن الثاني عشر الى القرن التاسع عشر وتعد هذه الفترة ذات تراث ادبي غني تشكل عبر القرون ومن خلال الاشعار التي كتبها الشعراء.

الشاعر مسيحي من الشعراء الذين برزوا في القرن الخامس عشر في عهد السلطان بايزيد وهي مرحلة مهمة في تطور الكتابات العثمانية اذ تبلورت فيه الملامح اللغوية والادبية والفكرية التي مهدت لنهضة الادب التركي العثماني الكلاسيكي في القرون اللاحقة. حيث اتسمت الكتابات في هذا القرن بتأثر واضح بالأدبين العربي والفارسي من حيث المفردات والتراكيب والاساليب البلاغية. كانت اللغة العثمانية المكتوبة التي تمزج بين التركية والعربية والفارسية في الادب والشعر بينما بقيت البنية الاساسية تركية. ويبدو واضحاً من خلال الاطلاع على الابدجية التي استخدمت في تلك الفترة حيث كانت تعرف بالابدجية العربية ومتداخلة معها بعض الحروف الفارسية.

القران الكريم هو مصدراً اسلوبياً وبلاغياً مهماً للكتاب الاتراك عموماً وبالفترة العثمانية خصوصاً اذ استلهموا منه تراكيب لغوية وصيغاً تعبيرية اضفت على نصوصهم طابعاً دينياً وجمالياً. وقد برز هذا التأثير في اعتماد تراكيب قرآنية مألوفة سواء بنقلها نصاً او بإعادة صياغتها بما يلائم السياق الادبي النثري والشعري. واعتمد الكتاب على

صبغ قرآنية شائعة مثل (ان الله.....) (الباقيات الصالحات). لما لها من وقع بلاغي مألوف لدى المتلقي. تتوعد اشكال الاقتباس بين الاقتباس المباشر والاقتباس غير المباشر الذي يحاكي البنية التركيبية للآية دون نقلها حرفياً. أسهم هذا الاسلوب في تعزيز بيان الكلام واضفاء قداسة على النص وترسيخ المعنى في ذهن القارئ خاصة في النصوص الدينية والرسائل والمواعظ والكتابات التاريخية.

تراكيب القران الكريم تعد ركيزة اسلوبية في الكتابات العثمانية واسهمت في بناء لغة ادبية تجمع بين البلاغة العربية والروح الاسلامية وتعبير عن مكانه القران بوصفه مرجعاً لغوياً وثقافياً وحضارياً في الادب العثماني. قامت الدكتورة مينا منجى بتحويل ديوان مسيحي من الكتابة العثمانية الى الكتابة اللاتينية الحديثة. تناولت في البحث الموسوم دراسة تراكيب الاسماء المقتبسة من القران الكريم في ديوان مسيحي النص الذي تم تحويله من قبل الدكتور البروفسور مينا منجى بالإضافة الى النص الاصلي للديوان.

الكلمات المفتاحية: شعر الديوان للقرن 15، تركيب الأسماء، الادب التركي الكلاسيكي، القران الكريم، ديوان مسيحي

Mesîhî Divânı Örneğinde Kur'an-ı Kerim'den Yapılan İsim Terkipleri Alıntıları Üzerine Bir İnceleme

Yar. Doç. İbtisam Oraibi Abdullah

Türk Dili Bölümü, Diller Fakültesi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat, Irak

ÖZ

Türklerin dokuzuncu yüzyıl'da İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte İslam uygarlığının temel yazısı olan Arap alfabesi, Türklerin yazı dili olmuştur. Kur'an-ı Kerim'in alfabesi olan Arap alfabesi, İslamiyet'in kabulü ile birlikte Arap ve Fars dillerinin de etkisiyle şekillenerek İslami dönem Türk eserlerine oldukça yansımıştır. On ikinci ile on dokuzuncu yüzyılları kapsayan Klasik Türk edebiyatı, yüzyıllar boyunca şairlerin kaleminden çıkan şiirlerle şekillenen zengin bir edebi mirasa sahiptir. Çalışmada ele alınan Mesîhî, Klasik Türk edebiyatının gelişme devresi olarak değerlendirilen on beşinci yüzyılında, II. Bayezid devrinde yaşamış bir şairdir. Doğum tarihi hakkında net bir tarih kaynaklarda yer almasa da şairin Piriştine'de doğduğu, medrese eğitimi için İstanbul'a

gelip hat sanatıyla uğraştığı ve dönemin sadrazamı olan Ali Paşa'nın divân kâtibi olarak hizmetine girdiği bilinmektedir. Mesîhi'nin beşeri dünya zevklerine olan düşkünlüğü sebebiyle Ali Paşa'nın gözünden düştüğü ve Bosna'da zor, refah olmayan bir hayat yaşayarak, geçim sıkıntısı çekerek Bosna'da vefat ettiği kaynaklarda belirtilmiştir. Mesîhi, sade Türkçeyi gözeterek yer yer deyim ve atasözlerini şiirlerinde kullanmıştır. Şiirlerinde çoğunlukla lirikâne bir söyleyiş gözeten şairin genellikle işlediği temalar da Divan şiiri temalarıyla özdeş olmakla birlikte, âşık-mâşuk, âşık-mâşuk-râkiptir. Şairin şiirlerinde bilhassa rindâne bir söyleyiş dikkat çekmekle birlikte, Mesîhi'nin içkiye, eğlence meclislerine düşkünlüğünün doğrudan yaşam tarzına ışık tuttuğu görülmektedir. Rindâne söyleyişlerin yer aldığı Divan'da aynı zamanda tasavvufi söylemler de gözükmektedir. Mesîhi'nin yaşadığı yüzyılda, Divân şiiri açısından zengin edebi faaliyetler göze çarpmaktadır. Mesîhi, döneminin diğer şairlerine göre pek fazla ön plana çıkan bir şair olmamakla birlikte günümüze üç eser ulaştırabilmiştir. Klasik Türk edebiyatı çizgisinde geleneğe sadık kalarak ilerleyen şairin bir Divân'ı, Şehr-engîz'i ve Gül-i Sad-Berg adlı mektup eseri bulunmaktadır. Dönemin diğer şairlerine göre Mesîhi'nin Divân'ı pek hacimli ve zengin olarak değerlendirilmemiştir. Divan'ın beş yazma nüshası bulunmaktadır ve ilk basım 1995'te yapılmıştır. Şairin Divân'ında Kur'an-ı Kerim'den pek çok alıntı, benzetme ve telmih yer almaktadır. Şair böylece İslamiyet'in kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'den, dini-tasavvufi söyleyişleri, Türkçe, Arapça ve Farsça tamlamalarla ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'den pek çok sure, ayet ve hadislere gönderme yer almaktadır. Çalışmada Mesîhi'nin Divân'ında Kur'an-ı Kerim'den alıntılanan Türkçe, Farsça ve Arapça isim terkiplerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Mesîhi'nin Divân'ından tespit edilen isim terkipleri, alıntılarına göre tasnif edilmiştir. Prof. Dr. Mine Mengi tarafından Mesîhi'nin Divân'ı transkripsiyon çalışması ile incelenmiştir. Çalışmada Prof. Dr. Mine Mengi'nin çalışması yerine doğrudan Mesîhi'nin Divân'ı esas alınmıştır. Mesîhi'nin Divân'ı münacaat, kaside, terki-i bend, Şehr-Engîz der Medh-i Cüvânân-ı Edirne, gazel, kıt'a, müfredlerden meydana gelmiştir. Divân'daki tüm nazım biçimleri, isim terkipleri açısından incelenmiştir. Bu çalışmayla birlikte böylece on beşinci yüzyıl şairlerinden Mesîhi'nin Divân'ındaki Kur'an-ı Kerim'den alıntılanan isim ve isim terkipleri, Türkçe, Farsça ve Arapça grameri kuralları açısından aydınlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 15. Yüzyıl Divân Şiiri, İsim Terkibi, Klasik Türk Edebiyatı, Kur'an-ı Kerim, Mesîhî Divân'ı

Kısaltmalar

(MD.I): Mesîhî Divanı/I. Münâcât, Kasîdeler, Terkîb-i Bend

(MD.II): Mesîhî Divanı/II. Şehr-Engîz der Medh-i Cüvânân-ı Edirne

(MD.III): Mesîhî Divanı/III. Gazeller

(MD.IV): Mesîhî Divanı/IV. Kıt'alar, Müfredler

(s.): Sayfa

(A.S.): Aleyhi' s-selam

GİRİŞ

On beşinci yüzyılın sonu ve on altıncı yüzyılın başında yaşadığı sanılan Mesîhî'nin asıl isminin İsa olduğu, Piriştine'de doğduğu, medrese eğitimini İstanbul'da tamamladığı, şiir ve edebiyat dışında hat sanatıyla da uğraşarak yeteneğini ispat ettiği, Divân, Şehr-engîz, Gül-i Sad-Berg adlı üç eser meydana getirdiği, Bosna'da 1513 yılında vefat ettiği kaynaklarda belirtilmiştir (Timurtaş 1981: 181).

“Türkler tarih boyunca çeşitli yazılar kullanmışlardır. Bunların en önemlileri ve uzun süre kullanılanları, umumi ve yaygın olanları; sırasıyla Orhun, Uygur, Arap ve Latin harfli yazılardır” (Timurtaş 1999: 2). “İslamiyet'in kabulünden sonra, Uygur alfabesi yerini yavaş yavaş, Farsların yaptıkları değişikliklere uğramış olan Arap alfabesine bırakmıştır” (Deny 2004: 9). “Türkler, Arap alfabesini dokuz yüzyıl kullandılar” (Ediskun 1985: 26). “10. yüzyılda Türkler tarafından İslâmiyet resmen kabul edilmiş ve yazı olarak Arap harfleri alınmıştır” (Timurtaş 1981: 52). “Bu dönemde 13.yüzyıldan 20.yüzyıla Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımından Osmanlı Türkçesi oluşmuş ve Arap alfabesi kullanılmıştır” (Hengirmen 2007: 25).

Bu çalışmanın sınırlılığı ve kapsamı, Mesîhî Divân'ı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacı, Mesîhî'nin Divân'ında Kur'an-ı Kerim'den alıntılanan isimler, isim terkipleri ve ayetlerinin kullanım sıklıklarının incelenmesidir. Bu çalışmada, Mesîhî Divân'ında dinî ögeler, peygamber isimleri, ayetlerden alınan isim terkipleri, Kur'an-ı Kerim'den şahsiyetler, sure isimleri gibi konular üzerinde durulmuştur. Mesîhî Divân'ında fazla olmamakla birlikte, Kur'an-ı Kerim'deki çeşitli ayetlerden alıntılar da yer almaktadır. Çalışma şu dört tasnifle sınırlandırılmıştır: Unvan isimleri, Türkçe isim terkipleri, Farsça isim terkipleri, Arapça isim terkipleri.

1. Mesîhî Divân'ında Kur'an-ı Kerim'den Alıntılanan Unvan İsimleri

“Unvan, bir şahıs ismiyle unvan veya akrabalık bildiren bir kelimenin birleşmesinden meydana gelen kelime gruplarıdır” (Güneş 1997: 352). Divan'daki unvan isimleri çoğunlukla Türkçedir ve sık sık özel isim kullanıldığı görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'den alıntılanan unvan ismi, bir örnekte tespit edilmiştir: **Bû Leheb** (MD.III 34:4/ S.132)

2. Mesîhi Divan'ında Kur'an-ı Kerim'den Alıntılanan Türkçe İsim Terkipleri

“Türkiye Türkçesi gramerine göre iki veya daha çok isimle kurulmuş tamlamalara isim tamlaması denilmektedir. İsim tamlamaları dörde ayrılır” (Hengirmen 2007: 118).

Örneğin :

I. Belirtili İsim Tamlaması:

Bu tamlamalarda iki isim arasında iyelik ilgisi kelime konusudur. İki isim da ek alır. Tamlayan eki “-in”, tamlanan eki “-i”dir. Ekler kelimelere ünlü uyumlarına göre ulanırlar. Ünlü ile biten isimlere tamlayan ve tamlanan ekleri getirildiğinde Türkçede iki ünlü yan yana gelmez kuralı gereğince araya tamlayanda “n”, tamlananda “s” kaynaştırma ünsüzü girer (Demir 2006: 277)

Örnekleri : Cemâlün muşhafından (MD.III47:7/s.141), Mışruñ Yûsuf-ı (MD.III 52:3/s.144), “ni‘metüññ şükrine” (MD.I 1:9/s.18)

II. Belirtisiz İsim Tamlaması:

“Belirtisiz isim tamlamasında, belirtili isim tamlamasından farklı olarak yalnızca “-ın” tamlayan eki kullanılmaz” (Hengirmen 2007: 119).

Örnekleri: Cennet ehlini (MD.III 241:6/s.268), Muhammed ümmeti (MD.III II:2/s.154)

III. Eksiz İsim Tamlaması:

“Her iki isim unsurunun da ek almadığı tamlamalardır. İki isim unsuru, yalın olarak yan yana gelir, bir birlik oluşturur” (Güneş 1997: 340).

Örnekleri: İsrâfil şûr" (MD.III 45:4/S.139) şûret Feth (MD.I 5:23/s.29),İsa peygamber (MD.II:79/s.92)

IV. Zincirleme İsim Tamlaması:

“Tamlayan veya tamlanan ya da hem tamlayanı hem de tamlananı kendi içinde birer isim tamlaması olan tamlamalar, zincirleme isim tamlamasıdır” (Demir 2006: 284).

İsim terkipleri türleri ile ilgili yapılan açıklamalarda ele alınan örnekler, Kur’an-ı Kerim ayetlerinden değil, Kur’an-ı Kerim hakkında yapılan anlam açıklamalarından alınmıştır. Divân’da zincirleme isim tamlamasına yer verilmemiştir. Tespit edilen isim tamlaması bu örnekleri şu şekildedir:

Bu divanda Zincirleme İsim Tamlaması örnekleri bulunmaktadır.

3. Mesîhî Divân’ında Kur’an-ı Kerim’den Alıntılanan Farsça İsim Terkipleri

“Türkçede Farsça izafet ve sıfat terkipleri çok geniş ölçüde kullanılmıştır. Farsçada da Arapçada olduğu gibi tamlamalarda Türkçedekinin aksine tamlanan önce, tamlayan sonra gelir” (Ergin 2004: 88). “Farsça tamlamalarda kelimelerin sırası Türkçedekinin tam tersidir. Tamlamada birinci kelimeye muzaf, ikinci kelimeye muzafinileyh ve arada okunan fakat yazılmayan “i” sesine de izafe kesresi denir” (Öztürk 1988: 97).

Divân’da tespit edilen örnekler, Kur’an-ı Kerim ayetlerinden değil, Kur’an-ı Kerim hakkında yapılan anlam açıklamalarından alınmıştır. Arapça isimlerle Farsça kurallara göre isim terkipleri kullanılmıştır. Tespit edilen Farsça isim terkipleri şu şekildedir:

“âlem-i ‘ulvi” (MD.I 22:12/s.75), “cennet-ı ‘adn” (MD.III 169: 4/s.222), “ehl-i nar” (MD.III 169:4/S.222), (MD.III41:4/s.136), “kâmiş-i Yûsuf” (MD.III 119:1/ s.190),

“Mûsî-i kelîm” (MD.III 165:4/s.220), “Nar-ı ‘azâb” (MD.III241:6/s.268), “ömr-i Nûh” (MD.III 27:4/s.128), “Sûre-i Tebbet” (MD.III 41:4/s.134), “sihr-i sâmiri” (MD.III280:1/s.292).

1. “‘azb-ı Fırât”, Furkân Sûresi /ayet 53 (MD.III 21:3/s. 123)
2. “Cennet –i Firdevs”, Kehf Sûresi /ayet 107(MD.III 52:6/ s.144)
3. “ḥabl-i mesed”, Tebbet Sûresi /ayet 5 (MD.III 41:4 / s. 36)
4. “Milḥ-i ücâc”, Furkân Sûresi /ayet 53 (MD.III 21:3/s.123)
5. “Mescid-i Aşkâ”, İsrâ Sûresi /ayet 1 (MD.III 229:6/ s.259)
6. “Rabb-ı Ğafür”, Yusuf Sûresi /ayet 53 (MD.II9:1/s.69)
7. “Sûre –i Nûr”, Nûr Sûresinin ismi (MD.III 47: 5/s.141)
8. “Sûre-i Kevser”, Kevser Sûresinin ismi (MD.III145:1/s.206)
9. “Sûre-i Fecr” Fecr Sûresinin ismi (MD.II:46/ s.89)

4. Mesîhî Divan’ında Kur’an-ı Kerim’den Alıntılanan Arapça İsim Terkipleri

“Bir ismin mânasına açıklık kazandırmak için ikinci bir ismi ona izâfe etmeye izafet denir” (Çörtü 2014: 315).

“Arapçada isim tamlamasında olsun sıfat tamlamasında olsun, Türkçedekinin aksine tamlanan önce, tamlayan sonra gelir. Tamlayanın, yani ikinci kelimenin başına “el” harfi tarifi getirilir” (Ergin 1958: 394). “Harfi tâ’rifin kelime ve terkiplerde kullanımı farklıdır. Terkiplerde harfi tâ’rifi ikinci ismine getirilir. “Muzâf, harf-i ta’rif (ﻝ) veya tenvin almaz. Muzâfun ileyh, harf-i ta’rif (ﻝ) veya tenvin alır” (Çörtü 2014: 315). “Türkçeye geçmiş bulunan bazı Arapça kelimelerin başında ﻝ harf-i tarifi saklanmıştır. Bunlarda harf-i tarifi vokalı “e” okunur” (Ergin 2016: 75).

Arapça izafet terkipleri Osmanlıcada fazla kullanılmaz. Daha çok Farsça kaidesine göre yapılan şekil kullanılır. Arapça izafet terkiplerinde her iki kelimenin de Arapça olması şartına, Osmanlıcada da uyulur. Biri Arapça, öbürü farsça veya başka dilden olan kelimelerle Arapça kaidesiyle izafet yapılamaz (Timurtaş 2008: 162).

“Ergin ve Timurtaş sınıflandırması göre, Arapça izâfet terkiplerinde birinci kelime, sonuna bir vokal alarak ikinci kelimeye bağlanmaktadır” (Abdullah ve Fadhil 2023: 242). Divân’dan alıntılanan örnekler, Kur’an-ı Kerim hakkında yapılan anlam açıklamalarından alınmıştır.

“Cennetü'l-me'vâda” (MD.II 30/s.87), “eyne's-şirat” (MD.III 112:1/s.186), “Şâribü'l-ḥamr” (MD.III 16:4/s.120), “ḥalîlu'llâh” (MD.III233 :3/s.262) , “yevmi'n-nüşûr” (MD.III 45:7/s.139).

Mesîhî Divân’ında tespit edilen Arapça izafet terkipleri şu şekildedir:

1. “Aşḥâbü's-sa'ir”, Fatır Sûresi /ayet 6 (MD.II1:10/s. 48)
2. “Allahu's-şamed”, İhlâs Sûresi /ayet 2 (MD.III 34:5 / s. 132)
3. “ca'alnâha rücumenli -'ş-şeyâtîn”, Mülk Sûresi /ayet 4 (MD.III182:2/s.230)
4. “El- bâkiyât üş-şâlihât”, Kehf Sûresi /ayet 46 (MD.III 21: 5/s.123)
5. “indehu 'ilmü'l- kitab”, Ra'd Sûresi /ayet 43(MD.III 13:9 /s.118)
6. “mecma'u'l- Bahreyn”, Kehf Sûresi /ayet 60 (MD.II :17/s.86)
7. “mantıku't- tayr”, Neml Sûresi /ayet 16 (MD.I 8:7/S.38)
8. “Semmü'l - ḥıyât”, A'râf Sûresi /ayet 40 (MD.III 112:2/ s.186)

Divân’daki Arapça sıfat terkipleri ise şu şekildedir: “küllü cebbâr(in) ‘anid”, İbrahim Sûresi /ayet 15 (MD.III 39:7/S.135).

“Kendisinden önce “min, ile, ala, fi, bi” edatlarından biri, bir tamlanan gelirse, birinci kelime “i” ile bağlanır” (Ergin 1958: 394). “Harf-i ta'rifin edat ve cer' harfleriyle kullanışı bunlardan sonra gelen isimlere (ismi mecrure) getirilir” (Timurtaş 2008: 163).

“**Bi'**llâh” (MD.III 219:5/s.254), “**bi**-ḥamdi'llâh” (MD.III 182:4/ s.230), “**fi** 'n-neşât” (MD.III 112:1/s.186), “**li**-'ş-şeyâtîn” (MD.III 182:2/s.230), “**li** 'llâh” (MD.III 206:3/S.245).

Arapça isimlerle Arapça kurallarına göre isim terkipleri (car ve mecrür) kullanılmıştır. Divân’daki tespit edilen (car ve mecrür) örnekleri şu şekildedir:

1. “bi'l- ḡudüvvi ve 'l-âsâl” A'râf Sûresi /ayet 205 (MD.I 9:42/45)

2. “El- ebrâre le- fi ‘illiyyîn” Mutaffifîn Sûresi /ayet 18(MD.I 23:9/ s.78)
3. “El- hükümü li' llâh” Yusuf Sûresi /ayet 40 (MD.III 206:3/s.245)
4. “Hamdü li'llâh” El-Fâtîha /ayet 2 (MD.III161:5/s.218)
5. “Hâşe li'llâh” Yusuf Sûresi /ayet 31 (MD.I 3:26/ 24)
6. “Îz hüma isneyni fi'l- ğar” Tevbe Sûresi /ayet 40 (MD.III 86:1/s.168)
7. “Resûla' llâh” Hucurât Sûresi /ayet 3 (MD.III 203:6/s.244)
8. “ve'l- ‘âdiyât” ‘Âdiyât Sûresinin ismi (MD.III 23:3/ s.123)
9. “ve 'n-nâzı ‘ât” N-nâzı ‘ât Sûresinin ismi (MD.III 23:6/s.125)
10. “ve'l- mürselât” El- Mürselât Sûresinin ismi (MD.III 23:8/s.126)

SONUÇ

Türkiye’ye dil ve kültür açısından en yakın olan kardeş Türk devleti Azerbaycan’dır ve Divan edebiyatının da önemli eserlerinden birisi Mesîhî Divân’ıdır. Mesîhî Divân’ında bulunan Kur’an-ı Kerim’den alıntılar çok olsa da çalışmada ele alınan ve tespit edilen isim terkipleri şöyle özetlenebilir:

1. Mesîhî Divân’ında sık sık Arapça kelime kullanılmıştır. Bunlar genellikle isim ve sıfatlardır. Kur’an-ı Kerim’den alınan peygamber isimleri, sûre isimleri ve ayetleri için telmih yapıldığı görülmektedir.
2. Bu araştırma ile ilgili yapılan açıklamalarda ele alınan örnekler, Kur’an-ı Kerim ayetlerinden değil, ayet ve sure isimlerinden ve Kur’an-ı Kerim hakkında yapılan anlam açıklamalarından alınmıştır. Her örnekte sure/ayet ismi ve numarası belirtilmiştir.
3. Mesîhî Divân’ında bazı örnekler, Arapça isimlerle Türkçe isim terkiplerinin kullanıldığı ve bazı örneklerde de Arapça gramerine uygun Arapça isim terkiplerinin kullanıldığı görülmektedir.
4. Mesîhî Divân’ında isim terkipleri, Arapça isimlerin Farsça gramerindeki tamlanan ekiyle oluşturulduğu görülmektedir.
5. Türkçede isim durum eklerinin Arapçadaki karşılığı “hurufî cer”dir. El harf-i ta’rifin edat ve cer harfleriyle kullanışı bunlardan sonra gelen isimlere (ismi mecrure) getirilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, İ. U., & Jihankheer, M. F.(2023)." Kabusnâme ve Mezâkî Divanı Örneğinde" 14. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlı Türkçesinde Harf-i Ta'rifin Kullanması Üzerine Bir İnceleme. *Journal of College of Languages*, (47).
- Baştürk, Şevket. (2006) "Mesîhî-î Tebrizi, Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divanın İncelemesi", Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi.
- Çelen, Mehmet.(2006) *Arapçada Edatlar*. İstanbul: Kalem Yayınları.
- Çörtü, Mustafa Meral. (2014) *Arapça Dilbilgisi Nahiv*. 17. Baskı. İstanbul: Ifav Yayınları.
- Demir, Tufan.(2007) *Türk Dilbilgisi*. 2. Baskı. Ankara: Kurmay Basımevi.
- Ediskun, Haydar. (1985) *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, Muharrem.(1958)*Osmanlıca Dersleri II*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
.....(2016) *Osmanlıca Dersleri*. 28. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Güneş, Sezai. (1997) *Türk Dil Bilgisi*, 3. Baskı, İzmir: Rektörlük Basımevi.
- Hengirmen, Mehmet.(2007) *Türkçe Dilbilgisi*. 9. Baskı, Ankara: Engin Yayınları.
- Mengi, Mine. (2014) *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Öztürk, Mürsel. (1998) *Farsça Dilbilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Timurtaş, Faruk Kadri.(1981) *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*. İstanbul: Vilayet Yayınları.
..... (1999) *Osmanlı Türkçesi Grameri*. 9. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
.....(2008) *Osmanlı Türkçesine Giriş*. 25. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.

References

Abdullah, İ. U., & Jihankheer, M. F.(2023)."A Study On The Use of the Definite Article in Ottoman Turkish in the 14th and 17th Centuries in the Example of Kabusname and Mezaki Divani. *Journal of College of Languages*, (47).

Bashturk, Shewket. (2006) "Mesîhî-î Tebrizi, His Life Literary Personality Works and an Analysis of His Divan. Kocatepe Üniversitesi.

Chelen, Muhamed.(2006)Particles in Arabic İstanbul: KalemPublications.

Chortu, Mustafa Meral.(2014) *Arabic Grammar Nahw*. 17. Edition İstanbul: Ifav Publications.

DEMİR, Tufan;(2007) The Grammar of Turkish Language , Staff Printing press, 2nd Edition, Ankara.

EDISKUN, Haydar;(1985) The Grammar of Turkish Language, Remzi Printing press, İstanbul.

Ergin, Muharrem. (1958) Ottoman Language Lessons II., University Press of Literature, İstanbul .

-----;(2016) Ottoman language Lessons, Bogazici Printing press, İstanbul.

GUNESH, Sezai; (1997)The Grammar of Turkish Language, Rector ate Printing press, 3rd Edition, Izmir.

HENGIRMEN, Mehmet;(2007)The Grammar of Turkish Language, Engin Printing press, Ankara.

Mengi, Mine. (2014) *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: Atatürk Culture Center Publications.

Öztürk, Mürsel. (1998) *Persian Grammar*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House.

. TIMURTASH, Faruk K.; (1981) *Turkish Literature Throughout History*. İstanbul: Vilayet Publications.

-----.; (1999)Ottoman Turkish Language, Alfa Printing press, 9th Edition, İstanbul.

.-----.;(2008) Introduction to Ottoman Turkish I, Alfa Printing press, 27th Edition, İstanbul.

المصادر والمراجع

- عبد الله، ابتسام عريبي، جهانكير، منى فاضل (2023) دراسة ال التعريف في اللغة التركية العثمانية في القرنين 14 و 17 قابوس نامه وديوان مزكي انموذجا. مجلة كلية اللغات (47).
- باش ترك، شوكت (2006) دراسة ديوان والشخصية الادبية والاثار وحياة مسيحي التبريزي، رسالة ماجستير جامعة كوجه تبه.
- جلان، محمد (2006) الادوات في العربية، اسطنبول مطبعة قلم.
- جورتو، مصطفى ميرال (2014)، القواعد العربية النحو، طبعة 17 اسطنبول مطبعة افار.
- دمير، توفان (2007) القواعد التركية، الطبعة الثانية، انقره، مطبعة كورماي.
- ادسكون حيدر، (1985) القواعد التركية، اسطنبول مطبعة رمزي.
- اركين، محرم، (2016) دروس اللغة العثمانية، الطبعة 28، اسطنبول مطبعة بوغازجي.
- (1958) دروس اللغة العثمانية الثانية، اسطنبول، مطبعة كلية الاداب.
- جونيش، سزائي، (1997) قواعد اللغة التركية، الطبعة الثالثة ازمير، مطبعة ركتورلوك.
- هنكير مان، محمد (2007) القواعد التركية، الطبعة التاسعة انقره، مطبعة انجين.
- منجي، مينا، (2014) ديوان مسيحي، انقره، مطبعة مركز اتاتورك الثقافي.
- اوزترك، مرسل، (1998) القواعد الفارسية، انقره، مطبعة مؤسسة التاريخ التركي.
- تيمور تاش، فاروق قدري، (1981) الادب التركي في الجانب التاريخي، اسطنبول، مطبعة ولاية.
- (1999)، قواعد اللغة العثمانية، الطبعة التاسعة، اسطنبول، مطبعة كلية الآداب جامعة اسطنبول.
- (2008) مدخل القواعد التركية العثمانية، الطبعة 25، اسطنبول، مطبعة الفا.